

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 1 Sayı: 1 Ağustos 2018

s.s 169-186

**Makalenin Geliş
Tarihi**

01/08/2018

**Makalenin
Kabul Tarihi**

08/08/2018

Yayın Tarihi
21/08/2018

KADI ŞÂMÎ'NİN MENSUR HİLYESİ: ŞERH-İ HİLYETÜ'Ş-ŞERİFE

Mehtap ERDOĞAN TAŞ¹

ÖZET

Türk edebiyatında manzum ve müstakil ilk örneğine 16. yüzyılda rastlanılan hilye, zaman içerisinde şekil ve içerik bakımından büyük gelişme göstermiş edebî bir türdür. Manzum örneklerinin yanı sıra çok sayıda mensur örneği de vardır. Bunlardan bir kısmının müellifi belli değildir. Tespit edebildiğimiz müellifi bilinen mensur 21 hilyeden birisi ise Kadı Şâmî'ye aittir. Asıl adı Ahmed olan Kâdı Şâmî'nin doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Ancak *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerife* adlı mensur Hz. Peygamber hilyesinin bir nüshasının 1686-87 yılında istinsah edilmiş olması, onun 1686-87'den önce ya da 1700'lü yılların ilk yarısına kadar yaşadığını düşündürmektedir. Eserin bazı nüshalarındaki bilgilere göre Paşazade olarak şöhret bulan Şâmî, kadılık yapmıştır. Babasının adı da Mahmûd'dur. Kaynaklarda asıl adı Ahmed olup kadılık yapmış olan ve Şâmî mahlasını kullanan iki şair (öl. 1013/1604-05, 1170/1756-57) hakkında bilgi bulunmaktadır. Üzerinde çalıştığımız söz konusu mensur hilye, bu iki şairden birine ait olabileceği gibi Şâmî mahlasını kullanan başka bir şaire de ait olabilir. Bu çalışmada eserin bazı nüshalarında yer alan bilgilere dayanarak Kadı Şâmî hakkında bilgi verilmiş, mensur hilyesinin nüshaları tanıtılmış, eserin yazılış tarihi belirlenmeye çalışılmış ve söz konusu hilye, şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Çalışmanın sonunda mensur hilyenin transkripsiyonlu ve tenkitli metni bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadı Şâmî, Şerh-i Hilyetü'ş-Şerife, mensur, hilye, 17. yüzyıl.

¹ Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D.
mehtaberdogan@hotmail.com

KADI ŞÂMÎ'S HİLYE IN THE FORM OF PROSE: ŞERH-İ HİLYETÜ'Ş-ŞERİFE

ABSTRACT

Hilye whose first examples in the form of verse and prose has been seen in the 16th century is a literary genre that has progressed greatly in terms of form and content over time. There are also many examples in the form of prose as well as examples of verse. The writers of some of these is unknown. One of the 21 hilyes in the form of prose whose writers could be determined belongs to Kadı Şâmî. Kadı Şâmî's real name is Ahmet and his birth and death date is unclear. However, it is thought that he lived before 1686-87 or until the first half of 1700's because a copy of the Prophet hilye in the form of prose called *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerife* belong to him was written in 1686-87. Şâmî who has a fame as Paşazade was a judge. His father's name was Mahmûd. In sources there are information about the two poets (d.1013/1604-05, 1170/1756-57) whose real name is Ahmed and who was judge and used pen name of Şâmî. This prose hilye on which we are studied may belong to one of these two poets or may belong to another poem who used pen name of Şâmî. In this study, it has been give information about Kadı Şâmî basing on the information in some copies of the literary work, the copies of his prose hilye have been introduced, it has been tried to determine when the work was written and this hilye has been examined in terms of form and content. At the end of the work, there are transcriptional and critic texts of the prose hilye.

Key Words: Kadı Şâmî, Şerh-i Hilyetü'ş-Şerife, prose, hilye, 17th century.

GİRİŞ

İslam medeniyeti altında gelişen divan edebiyatı için din önemli bir konudur. Dinî konular arasında Hz. Muhammed'e ayrılan yerin değeri ise bambaşkadır. Hz. Muhammed'e duyulan derin sevgi, saygı ve ona verilen büyük değer pek çok edebî türün ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve sonuçta na't, mevlid, mi'râciye, bi'set-nâme, hicret-nâme, siyer, kırk hadis, vefât-ı nebî gibi değişik türlerde çok sayıda eser meydana getirilmiştir. Bu türlerden birisi de hilyelerdir.

Hilye, Arapça bir kelime olup süs, bezek, vasıflandırmak gibi anlamlara gelmektedir. Edebî bir terim olarak ise kısaca Hz. Muhammed başta olmak üzere diğer bazı İslam büyüklerinin fiziksel ve ruhsal tasvirleridir şeklinde tanımlanabilir. Bu yönüyle hilye; bir kimsenin, bir şeyin sözlü ve yazılı tasviri anlamına gelen portre kelimesinin karşılığı durumundadır denilebilir (Erdoğan, 2013: 9).

Türk edebiyatında ilk izlerine 15. yüzyılda Seyyid Nesîmî *Dîvânı*² ile Dede Ömer Rüşenî *Dîvânı*'nda³ rastlanılan türün müstakil olmayan ilk örneğini Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*⁴ adlı eserinde vermiştir. Bu eserde “Faslün Fî Sifâti'n-Nebî” başlığı altında 44 beyitte Hz. Muhammed'in hilyesi yer alır. 16. yüzyılda ise Şerîfî ilk müstakil manzum hilyeyi yazmış, Hâkânî türün en güzel örneğini vererek bu sahada bir çığır açmıştır. Hâkânî'den sonra Hz. Muhammed hilyeleri dışında da hilyeler yazılarak türün sınırları genişlemiş ve hilye yazma geleneği günümüze kadar uzanmıştır. Prof. Dr. Hayreddin Karaman, 1992 yılında bentler hâlinde ve 11'li hece ölçüsüyle yazdığı manzumesiyle⁵ bu türü 21. yüzyılın eşiğine taşımış (Erdoğan 2013:26) ve 2008 yılında hece ölçüsüyle Hâkânî'nin hilyesinin manzum tercümesini yapmıştır. Seyrî mahlasını kullanan M. Ali Eşmeli ise aruz vezniyle yazdığı, 2009 yılında tamamlayıp 2011 yılında yayımladığı *Hilye-i Şerîf*⁶ adlı eseriyle manzum hilyenin bugün için bilinen son örneğini vermiştir.⁷

Yukarıda adı geçen hilyeleri de dâhil ederek manzum Hz. Peygamber hilyelerini yazılış tarihlerini esas alarak şöyle sıralayabiliriz⁸:

Müstakil Olanlar:

1. Şerîfî, *Hilyetü'r-Resûl*.
2. Hâkânî, *Hilye-i Sa'adet*.
3. Merâmî, *İcmâl-i Hilye-i Nebî*.
4. Hızrî, *Hilye-i Şerîf*.
5. Mehmed Es'ad Efendi, *Gülistân-ı Şemâil*.
6. Nüvâzî, *Riyâzü'l-Hilye*.
7. Bosnalı Mustafa, *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*.

² bk. Ayan, Hüseyin (2002). *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, Ankara: TDK Yayınları, s. 828-834.

³ bk. Tavukçu, Orhan Kemal (2005). *Dede Ömer Rüşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Erzurum: Suna Yayınları, s. 332-346.

⁴ bk. Çelebioğlu, Âmil (1996). *Yazıcıoğlu Mehmed Muhammediye*, II. C., İstanbul: MEB. Yayınları, s. 124-127.

⁵ bk. Karaman, Hayreddin (2008). *Gönüllerin Süsü, Hanelerin Zineti Hilye Peygamberimizin Şekil ve Şemâilî*, İstanbul: Ufuk Yayınları.

⁶ bk. Seyrî (M. Ali Eşmeli) (2011). *Hilye-i Şerîfe Hz. Peygamber'in Mübârek Sûret ve Sîretleri*, İstanbul: Yüzakı Yayınları.

⁷ Hilye ile ilgili hemen bütün çalışmalarda son hilye örneği olarak Mustafa Fehmi Gerçek'er'in *Hilye-i Fahr-i Âlem* adlı eserinin gösterilmesi yanlıştır.

⁸ Manzum hilye metinleri ile bu hilyeler üzerine yapılan çalışmalar için bk. Erdoğan, Mehtap (2013). *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

8. İdî, *Na't ve Hilye-i Şerîf*.
9. Nahîfî, *Hilyetü'l-Envâr*.
10. Müellif Belli Olmayan Hilye, *Hilye-i Şerîf*.
11. Ârif Süleymân Bey, *Hilye-i Nebî*.
12. Hâkim Seyyid Mehmed Efendi, *Hilye-i Hâkimâ*.
13. Mehmed Necîb Efendi, *Nazîre-i Hâkânî*.
14. Mustafa Fevzî Bin Nu'mân, *Şümusu's-Safâ Fî Evsâfi'l-Mustafâ*.
15. Âşık Kadri, *Hilye-i Şerîf*.
16. Mustafa Fehmi Gerçekker, *Hilye-i Fahr-i 'Âlem*.
17. Hayreddin Karaman, *Gönüllerin Süsü Hanelerin Zîneti Hilye*.
18. Hayreddin Karaman, *Şemâil*.
19. Seyrî (Muhammet Ali Eşmeli), *Hilye-i Şerîfe*.

Müstakil Olmayanlar:

1. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye'den Faslün Fî Sifâti'n-Nebî*.
2. Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi, *Şemâil-i Şerîften*.
3. Nahîfî, *Hicretü'n-Nebî'den*.
4. Selamî *Divanı*'ndan Hilye-i Pâk-i Hazret-i Şâh-Mesned-i Levlâk.
5. Abdullah Ferdi *Divanı*'ndan.
6. İsmail Sadık Kemal Paşa *Divanı*'ndan.

Hilye Benzeri Bazı Manzumeler:⁹

1. Seyyid Nesîmî *Divanı*'ndan Tuyuğlar.
2. Dede Ömer Rüşenî *Divanı*'ndan Tuyuğlar (Erdoğan, 2013).

⁹ Seyyid Nesîmî *Divânı* ile Dede Ömer Rüşenî *Divanı*'nda çok sayıda tuyuğ bulunmaktadır. Bu tuyuğların bir bölümünde divan şiirinin klasik benzetmeleri ile Hz. Peygamber'in uzuvlarının övgüleri yapılmıştır. Hz. Peygamber'in ya da diğer kişilerin uzuvlarının değişik benzetmelerle yapılan övgüsüne aslında bütün hilyelerde rastlanmaktadır. Bu durum bütün hilyelerin ortak özelliğidir. Bunun dışında klasik bir hilyede ele alınan kişiyle ilgili gerçekçi bilgilere de yer verilir ki bir hilyeyi hilye yapan asıl unsurun da bu olduğunu düşünüyoruz; çünkü gerçeğe dayanan bu bilgiler sayesinde hilyesi yazılan kişinin fiziksel portresi çizilebilmektedir. Seyyid Nesîmî ile Dede Ömer Rüşenî *Divanı*'nda yer alan bu tuyuğlarda Hz. Peygamber'in portresi yalnızca bazı benzetmelere dayalı olarak verildiğinden bunları "hilye benzeri manzumeler" olarak değerlendireyoruz (Erdoğan 2013: 864).

Manzum hilyelerin yanı sıra tespit edebildiğimiz kadarıyla müellifi bilinen 21 tane mensur Hz. Muhammed hilyesi yazılmıştır. Bu hilyeleri, müellif adına göre alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz:¹⁰

1. Abdülahad Nûrî, *Hilye-i Şerîfe-i Nebeviyye*.
2. Abdülmecîd Sivasî, *Şerh-i Hilye-i Resûl-i Ekrem*.
3. Ahmed b. Receb El-İstanbulî, *Nüzhetü'l-Ahyâr fî Şerh-i Hilyeti'l-Muhtâr*.
4. Ahmed Şemsî Halvetî, *Hilye-i Şerîfe*.
5. Akkirmânî Muhammed b. Mustafa (öl. 1174/1760-1761), *Hilye-i Sa'âdet*.
6. Ali Molla, *Hilye-i Şerîf-i Resûlullâh*.
7. Debreli Vildân Fâik, *Risâle Fî-Şerhî'l-Hilyeti'n-Nebeviyye*.
8. Erzurumî Mehmed Hanefî Efendi, *Hilye-i Şerîfe*.
9. Eyüp Sabri b. Cemil, *Mûlahhas Şemâ'il-i Hz. Muhammed*, Üsküp 1325.
10. Halil b. Ali El-Kırmî, *Hilye-i Nebevî*¹¹.
11. Hilmi Efendi, *Hilye-i Muhammed*;
12. Hulûsî Ârif Eskişehirî, *Şerh-i Hilye-i Nebevî*.
13. Kâdı Şâmî, *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerîfe*.
14. Mantıkî Mustafa Efendi (öl. 1244/1828), *Mufasssal Hilye-i Şerîfe*.
15. Mehmet Ergüneş, *Hilye-i Şerîf-i Muhammediye*.
16. Nazmi Türe, *Hilye-i Şerîfe ve Şemâ'il-i Muhammediyye Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın Vâsıf-ı Şerîfeleri ve Şemâ'il-i Mübârekeleri*.
17. Sa'dî Çelebi, *Tercüme-i Hilye-i Şerîf*.
18. Şeyh Emir Tarikatçı, *Hilyetü'n-Nebî*.
19. Şeyhü'l-İslam Hoca Sa'deddîn Efendi, *Hilye-i Celiyye ve Şemâ'il-i 'Aliyye*¹².
20. Vahdî İbrahim b. Mustafa, *Terceme-i Hilye-i Şerîf*.

¹⁰ Mensur hilye nüshalarının kütüphane kayıtları için bk. Erdoğan, Mehtap (2013). *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 65-66.

¹¹ Bu hilyenin Latin harfli metni bir inceleme ile birlikte yayımlanmıştır. bk. Gözütok Tamdoğan, Zehra (2016). "Türk-İslam Edebiyatında Hilye ve "Halil B. Ali el-Kırmî'nin Mensur Hilye-i Nebevîsi", İstem, Yıl:14, S.28, s. 389-413.

¹² Bu hilyenin Latin harfli metni bir inceleme ile birlikte yayımlanmıştır. bk. Erdoğan Taş, Mehtap (2018). "Hoca Sa'deddîn Efendi'nin Mensur Hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâ'il-i 'Aliyye", Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.1, s. 19-60.

21. Vecdî Ahmed, *Hilye-i Nebî*.

22. Müellifi Bilinmeyenler.

Yukarıda adı geçen mensur hilyelerin dışında müellifi bilinen iki tane mensur dört halife ve peygamberler hilyesi vardır. Bir kısmının ise müellifi bilinmemektedir.

1. Dursunzade Abdülbâkî/Abdülvahab Dursun, *Hilyetü'l-Enbiyâ ve Hilye-i Çehâr-Yâr-ı Güzîn*.

2. Müstakimzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi, *Hilye-i Nebeviyye ve Hulefâ-i Erbâ'a*.

3. Müellifi Bilinmeyenler.¹³

Türler, edebî ürünlerden hareketle incelenir, gruplandırılır ve özellikleri belirlenir. Aynı edebî tür içinde düşünülüp ele alınabilecek bu metinlerin tamamını okumadan ve onların özelliklerini dikkate almadan söz konusu tür hakkında verilecek hükümler hep eksik kalacaktır (Erdoğan 2013: 9).

Bu düşünceden hareketle elinizdeki çalışmada Kadı Şâmî'nin mensur Hz. Peygamber hilyesi çeşitli açılardan incelenecek ve bugüne kadar üzerinde çok fazla çalışmanın yapılmadığı mensur hilyelerden bir tanesinin daha metni ortaya konularak edebî bir tür olan mensur hilyelerle ilgili tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

Şerh-i Hilyetü's-Şerîfe

A. Eserin Sahibi

Eserin sonunda yer alan ve "Gazel Li-Nâmıkîhi" başlığı altında verilen gazelin son beyitinde geçen "Şâmiyâ" ifadesinden anlaşıldığı gibi eserin sahibi Şâmî'dir.

Ol fakîr ü ol şehin hâlin hikâyetden me'âl

Şâmiyâ ihsân-ı destûr-ı kerîmü's-şândır

S5 nüshasının sonunda "Kad ceme'a ve şereha hâzihi'l-hilyete's-şerîfete Ahmedu'bnü Mahmûd eş-şehîr [bi]Paşa-zâde.", S4 nüshasının başlığında ise "Kuzâtdan Şâmî nâm kâdi" ifadesi bulunmaktadır. Bu bilgilerden hareketle

¹³ Müellifi bilinmeyen peygamberler hilyesi ile dört halife hilyelerinden ikisi makale olarak yayımlanmıştır. bk. Erdoğan Taş, Mehtap (2018). "Müellifi Bilinmeyen Mensur İki Hilye", Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Volume: 42, S.1, s. 17-38.

kadı olan Şâmî'nin asıl adının Ahmed olduğu ve Paşazade lakabıyla şöhret bulduğu anlaşılmaktadır. Babası ise Mahmud adında biridir. Ayrıca eserin iki nüshasının sonunda istinsah tarihi bulunmaktadır. Bunlardan S2 nüshasının sonunda semâniyete ve tı'sîne ve elf, 1098/1686-87, S3 nüshasının sonunda "18 Receb 1163/23 Haziran 1750 tarihi bulunmaktadır. Buna göre Şâmî, 1686-87'den önce ya da 1700'lü yılların ilk yarısına kadar yaşamış olmalıdır.

Kaynaklarda Şâmî mahlaslı birkaç şair hakkında bilgi bulunmaktadır. Ancak bunlardan iki tanesinin asıl adı Ahmed'dir. Hayatları hakkındaki bilgilerse şöyledir:

Ahmed Şâmî Efendi: Şam'da doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Ahmed'dir. Şâmî Ahmed Efendi olarak tanındı. Magosa'da kadı iken 1013/1604-05 yılında vefat etti. Mezarı Magosa'dadır. Eserlerine dair bilgi bulunmamaktadır. *Rıza Tezkiresi'*ne göre ilim ve irfan sahibi, zarif ve nükteli bir kimseydi (Kesik, 2014).

Şâmî Ahmed Efendi: Asıl adı Ahmed'dir. Diyarbakır kadılığı görevinde bulundu. 1170/1756-57 yılında vefat etti. Kaynaklarda Şâmî Ahmed Efendi'nin bir eseri bulunup bulunmadığına ilişkin bir bilgi yer almamaktadır (Gürbüz, 2014).

Üzerinde çalıştığımız söz konusu mensur hilye, bu iki şairden birine ait olabileceği gibi adı kaynaklarda geçmeyen başka bir Şâmî'ye de ait olabilir.

B. Eserin Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte S2 nüshasının sonunda "semâniyete ve tı'sîne ve elf" kaydı bulunmaktadır ki bu da 1098/1686-87 tarihine tekabül etmektedir. Buna göre eser, 1686-87 yılından önce yazılmıştır.

C. Eserin Nüshaları

Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin on nüshası bulunmaktadır. Eser, bu yönüyle mensur hilyeler içerisinde nüshası en fazla olan mensur hilye olma özelliğini taşımaktadır.

Aşağıda nüshalarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Her nüshanın baş kısmında nüshanın kısaltması yer almaktadır. Bütün nüshalar tarafımızca birbiriyle karşılaştırılmış ve nüshalar arasında fazla bir fark olmadığı görülmüştür. Yalnızca M nüshası özel isimlerden sonra gelen saygı ifadelerinin kullanımı bakımından diğerlerinden biraz daha farklı görünmektedir. Nüsha karşılaştırması sonunda tespit edilen farklar dipnotta gösterilmiştir.

Eserin nüshalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. S1: *Hilye-i Şerife-i Hâtemü'l-Enbiyâ, Muhammed Mustafâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Bölümü, No: 3758/3, v. 21b-29a.
2. S2: *Hilye-i Resûlullâh*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No: 4102/3, v. 33a-39b.
3. S3: *Şerh-i Hilyetü's-Şerife*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Bölümü No: 426/3. v. 174b-179a. (Der-kenar)
4. S4: *Hilye-i Şerife*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, No: 5427/5. v. 17a-20b. (Der-kenar).
5. S5: *Şerhu Hilyeti's-Şerife*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, No: 2791, v. 87b-91b.
6. N: *Hilye-i Şerife*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 3350, v. 216a-220b.
7. A: *Hilye-i Hazret-i Resûlullâh*, Taksim Atatürk Kitaplığı, M. Cevdet No: 615/2, v. 7a-12b.
8. DT: *Şerh-i Hilyetü's-Şerife*, AÜDTCF Kütüphanesi İsmail Saib, No: II/759, v. 1b-5a.
9. M: *Hilye-i Şerife*, Millî Kütüphane, No: 06 Hk 2393/2, v. 8b-10a.
- 10.D: *Hilye-i Şerif*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi No: 21 Hk 998, v. 1b-4a.

Bunlardan DT nüshası ilgili kütüphanede *Şerh-i Hilye-i Şerif* adıyla İbni Kemâl Paşa adına kayıtlıdır. Ancak bu kayıttaki hilye, Kadı Şâmî'nin hilyesi olup İbni Kemâl Paşa'nın mensur bir hilyesi bulunmamaktadır. Eserin D nüshası Cafer b. Ahmed b. Ali adına; S1, S2, M ve A nüshaları ise müellifi bilinmeyen hilye olarak kayıtlıdır. Oysaki bunların hepsi Kâdı Şâmî'nin hilyesinin nüshalarıdır.

D. Eserin Muhtevası

Eser, Hz. Peygamber'in hilyesine şevkle bakanların cehennem ateşinden korunacaklarını ve dünya ile ahiret azabından kurtulacaklarını müjdeleyen, Hz. Peygamber'in hilyesini şefaât vesilesi kılan Allah'a hamd ile başlar.

Hilyelerin koruyucu özellikleri ile ilgili bazı rivayetler ile Hârunü'r-Reşid'in rüyası sebep-i telif bölümünü oluşturur. Bunlardan Hz. Ali'nin rivayeti şöyledir: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Benden sonra hilyemi gören beni görmüş gibidir. Kim bana olan sevgi ve özlemle hilyeme bakarsa Allah ona cehennem ateşini haram kılar. O kişi kabir fitnesinden korunur ve kıyamet gününde çıplak olarak haşredilmez." Bu rivayetten sonra bazı büyük meşayihin hilyelerin koruyucu özelliklerine dair sözlerine yer verilir. Buna

göre, bir kimse Hz. Peygamber'in hilyesini yazıp ona çokça baksa Allah o kimseyi belalardan, ani ölümden, kötü sondan korur. Hatta yolculuk esnasında yanında taşısa o kişi, Allah'ın korumasında olur. Sonra "Hikâyet" başlığı altında Abbasi halifesi Hârunü'r-Reşîd'in rüyasına yer verilir. Hikâye şöyledir: Hârunü'r-Reşîd birgün tahtında otururken fakir biri üzerinde Hz. Peygamber'in hilyesinin yazılı olduğu bir varak ile gelir ve onu Hârunü'r-Reşîd'e verir. Halife hilyeye bakıp o kadar sevinir ki sanki dünyalar onun olur. O fakire çokça ihsanda bulunur ve o gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber ona şöyle der: "Allah bana müjdelere verdi ve dedi ki: Kim senin hilyeni gördüğü için sevinirse cehennem ateşini, dünya ve ahiret azabını ondan uzaklaştırırım." Hz. Peygamber hilyesi yazmanın ve üzerinde taşımanın önemini vurgulandığı yukarıdaki rivayetlerden ve Hârunü'r-Reşîd'in rüyasından hareketle eserin sahibi Şâmî, perişan bir hâlde olduğunu söyleyip şefaata talebinde bulunur ve eserini, adını belirtmediği bir vezire¹⁴ hediye ettiğini ifade eder. Söz konusu vezirin mertebesinin Hârunü'r-Reşîd'den daha yüce, lütfunun ve hediyelerininse yine onunkinden daha fazla olduğunu söyler. Vezirin her zaman hilyeye arzuya bakmasını, hilyeyi yüzüne sürmesini, salat ve selamda bulunmasını, böylece vezirin Hz. Peygamber'i gözüyle görenler gibi olmasını diler. Vezirden merhamet, himmet ve himaye beklentileri olduğunu ifade eder.

Eserin ana bölümünde Hz. Peygamber'in yüzünün rengi, gözleri, kirpikleri, kaşları, burnu, dişleri, yüzü, ağzı, alnı, saçları, sakalı, boynu, karnı, göğsü, omuz başları, kemikleri, elleri ve ayakları, vücudundaki kılları, kilosunu, boyu, yürümesi, güzelliği, heybeti ve genel görünüşü ele alınır. Buna göre, Hz. Peygamber'in mübarek yüzünün beyazı saf ve parlak olup kırmızıya meyilli idi. Terlediği zaman yüzündeki terler, inci gibi tane tane olup etrafa misk gibi güzel bir koku verirdi. Memnuniyeti ve öfkesi yüzünde belli olurdu. Ancak kendi nefsi için kimseye gazab etmezdi. Mübarek gözleri geniş olup gözlerinin siyahı çok siyah, beyazı çok beyazdı. Ancak beyazında kırmızılık da vardı. Gözleri sürme çekmediği hâlde sürmeli gibiydi. Hz. Peygamber, bir tarafa bakacağı zaman bütün bedeniyle dönüp bakardı. Karanlıkta gördüğü gibi aydınlıkta da görürdü. Mübarek kirpikleri uzun ve siyahtı. İnce ve uzun olan kaşlarının arası açık olup saf gümüş gibiydi. Burnunun kaşlarına yakın olan kısmı düz ve yüksekti. Mübarek dişleri seyrekli. Gülümsediği zaman ön dişlerinden sanki nur çıkardı ve dişleri yıldırım şulesi gibi parlardı, dolu tanesi gibi görünürdü, dişlerinin parlaklığı duvarlara yansırırdı. Gülmesi tebessüm şeklindeydi, edebinden dolayı kahkaha ile gülmezdi.

¹⁴ Burada müstensihinin der-kenar notundan vezirin adının Sinan Paşa olduğu anlaşılmaktadır.

Mübarek yüzü yuvarlak olup etli değildi. Yüzü karanlıkta dolunay gibi parlardı. Ağzı ve dudakları son derece ölçülüydü. Alnı genişti. Saçları ne çok kıvrıkcıktı ne de uzundu. Saçları kulak memesi hizasındaydı. Dört bölük hâlinde bırakır ve her iki bölük arasından kulakları görünürdü. Saçlarının arasından boynu parlardı. Sakalı sıkı, kıvrıkcık ve uzun değildi. Rivayete göre sakalında ve saçında ancak on yedi kıl ağarmıştı. Güzel boynu ne uzun ne de kısaydı. Gümüş ıbrık gibiydi. Karnı göğsüyle aynı hizadaydı. Göğsü geniş ve etliydi. Dolunay gibi beyaz ve parlaktı. Omuz başları büyüktü. Sırtı düz ve etli olup sırtının sağ tarafına yakın bir yerde peygamberlik mührü vardı. Kemikleri iriydi. Pazuları, bilekleri, uylukları ve incikleri kalındı. El ayaları ve ayak altları genişti. Mübarek el ayaları misk kokuluydu. Tokalaştığı kimse o gün akşama kadar Hz. Peygamber'in güzel kokusundan haberdar olurdu. Parmakları uzun olup gümüş budaklar gibiydi. Mübarek bedeni çok kıllı değildi ve parlaktı. Göğsünden göbeğine kadar siyah kıllardan elif gibi bir çizgi uzanırdı. Göğsünde ve göbeğinde başka kıl yoktu. Bedeninin eti gençliğinde olduğu gibi güçlü olup yaşlılıktan dolayı zarar görmemişti. Çok kilolu değildi. Boyu ne çok uzun ne de çok kısaydı. Bununla birlikte uzun boylu biri ile yürüdüğünde ondan uzun görünürdü. Hz. Peygamber hızlıca ve önüne eğilerek yürürdü. Sanki yüksekte inen gibiydi. Uzaktan ve yakından insanların en güzeli, en şiriniydi. Bir kimse, bir yönden baktığında Hz. Peygamber'i heybetli görürdü ancak onunla tanışıp konuştuğunda yaradılışının güzelliğinden dolayı ona muhabbet duyardı. Hz. Peygamber'i vafeden kimse "Ne önce ne de sonra onun bir benzerini gördüm." der. Hz. Peygamber, insanlar içinde Hz. Âdem'e en çok kendisinin benzediğini ve insanlar içinde Hz. İbrahim'in de yaradılış ve görünüş bakımından en çok kendisine benzediğini söylemiştir.

Şâmî, Hz. Peygamber'in hilyesini verdikten sonra bir gazelle şefaât dileğini dile getirir. Fakr içinde bulunduğunu söyleyerek eserini sunduğu vezirden ihsan beklediğini ifade eder.

Eser, Hz. Peygamber hürmetine mağfiret dileği, günahların ve hataların affı arzusu ve Hz. Peygamber'in hilyesine şevkle bakanların gerçekten onu görmeleri ve Allah'ın didarına kavuşmaları temennisini içeren münacat bölümü ile son bulur.

E. Eserin Şekil Özellikleri

Eser, mensur bir hilyedir. Ancak içerisinde yine Şâmî'ye ait bir beyit ile bir gazel yer almaktadır. Bu manzum bölümlerde şair, acizliğinden ve düşkünlüğünden bahsedip eserini sunduğu vezirden ihsan talebinde bulunur.

F. Hilye Metni

Şerh-i Hilyetü'ş-Şerife¹⁵

Bismillâhırrahmânırrahîm

Hamd-i bî-hadd ol hâlika ki hilye-i şerife-i resûl-i muṭahharını bî-çâreler menzil ü maḫşûdına rehber kıldı ve şenâ'-i bî-'add ol râzıka ki anıñla istişfâ' iden bî-dermânı luṭf u iḫsâna mazhar kıldı ve dürûd-ı nâ-ma'dûd ol ḫayrû'l-beşer üzerine olsun ki hilye-i şerifesine nazar idüp didârına müteşevviḫ olan kimesneye nâr-ı cehennem ḫarâm olduğın i'lâm idüp beşâret-i necât-ı 'azâb-ı dünyâ vü âḫiret ile şâd eyledi ve âl ü aşḫâbı üzerine olsun ki her biri nice dil-i vîrânı luṭf u iḫsân birle âbâd eyledi.

Ruviye 'an 'Aliyy radiyallâhu 'anh ennehû ḳâle ḳâle'n-nebiyyü'l-mükerrem men re'â ḫilyetî min ba'dî feke'ennemâ re'ânî ve men re'âha şevḳan ileyye ḫarremallâhu 'aleyhi'n-nâr ve yû'menü min fitneti'l-ḳabri velâ yuḫşeru 'âriyen fî yevmi'l-ḫaşri ve'l-ḳarâri.

Bu ḫadîs-i şerîfiñ ma'nâsı Allâhu a'lem budur ki: Bir kimesne benim ḫilyemi ya'nî şıfatımı benden soñra görseydi¹⁶ taḫḳîḳ ol kimesne beni görmüş gibidir ve daḫı bir kimesne benim ḫilyemi görseydi¹⁷ baña müteşevviḫ olduğı ḫâlde ya'nî beni görmege ârzü eyledügi ḫâlde Allâhu tebârek ve te'âlâ anıñ üzerine nâr-ı caḫîmi¹⁸ ḫarâm eyleye ve fitne-i ḳabirden emîn eyleye ve ḫaşr ve ḳarâr gününde 'uryân ḫaşr eylemeye.¹⁹ Meşâyiḫ-i kibârdan menḳûldür ki taḫḳîḳan bir kimesne ḫilye-i şerife-i resûlullâhı yazsa daḫı çok çok nazar eylese Allâhu tebârek ve te'âlâ ol kimesneyi yaramaz belâdan ve mevt-i füc'eden ve sû'-i ḫâtimededen ḫıfz eyleye ve daḫı bir yere sefer itdikde bile götürse ol seferde dâ'imâ Ḥaḳ celle ve 'alânıñ ḫıfzında ola.

Hikâyet

Hârûnü'r-Reşîd 'aleyhi rahmetullâhi'l-meliki'l-mecîd zamân-ı ḫilâfetinde birgün taḫtında otururken bir faḳîr-i siyâh-pûş gelüp elinde bir varaḳ üzerinde ḫilye-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem mektûbe olup ḫalîfeniñ eline virdi.

¹⁵ Hilye-i Şerife-i Ḥâtemü'n-Enbiyâ Muḫammed Muştafâ 'aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm S1/ Hâzâ Hilye-i resûl 'aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm S2/ Şerh-i Hilyetü'ş-Şerifetü'ş-Şâmî S3/ Ḳuzâtdan Şâmî nâm ḳadî Ḥazret-i resûl-i ekrem ḫazretleriniñ ḫilye-i şerifesin tertîb itmekle bu maḫalle sebt olundu S4/ Başlık yok S5, M, D/Sultân-ı enbiyâ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemiñ ḫilye-i şerifeleri şerḫinde feyyâz-ı muṭlaḳdan recâ ve temennâ olunur ki didâr-ı şerîf-i şeref-medârları ile müşerref idüp livâü'l-ḫamdinden dür itmeye âmîn N / Hâzâ Risâle-i Hilye-i (...) resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve şaḫbihi ve sellim A.

¹⁶ görse M.

¹⁷ görse M.

¹⁸ cehennemi S1, S2, S5, N, A.

¹⁹ ḫaşr ve ḳarâr gününde 'uryân ḫaşr eylemeye ve fitne-i ḳabirden emîn eyleye M.

Hâlîfe dağı hilye-i şerîfeye nazar idüp ol kadar şâd oldu ki gûyâ ki cemî'-i emlak-i 'âleme vâlî olmuş idi. Ol fakîre vâfir luţf u ihsân idüp ve hil'at giydürüp küllî ri'ayet eyledi. Ol gice hazret-i resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemi vâkı'âsında gördi. Hârûnü'r-Reşîd'e buyururlar ki: Yâ Hârûn çünkü sen benim hilyemi görüp gâyet şâd olduñ. Ben dağı saña bir beşâret ideyim ki dağı ziyâde şâd olasın. Hağ sübhânehû ve te'âlâ baña va'de eyleyüp²⁰: "Yâ Muhammed her kim ki seniñ hilye-i şerîfeñi görmek ile şâd ola ben andan nâr-ı cahîmi²¹ ve 'azâb-ı dünyâ vü âhireti ref' iderim." deyü buyurmuşlardır diyüp hazret-i resûl 'aleyhi's-selâm Hârûn'a bu beşâret-i 'uzmâdan haber virdiler. Eyle olsa çün hilye-i şerîfe-i resûl-i şefî'i²² vesîle-i istişfâ' itmek olurmuş ve aniñla şefâ'at taleb iden kimesne luţf u ihsâna mazhar olup menzil-i maşşûda yol bulurmuş. Bu hağîr-i siyâh-baht dağı ki efkar-ı fırka-i fuğarâ ve ağkar-ı zümre-i 'ulemâ mübtelâ'-i belâ'-i kazâ olan du'â-gûylardanım. Hâlâ gam-endiş hâl-i pür-melâl ile haylî perîşân-rûzgârım ve elem-i teşvîş ve teşevvüş-i ahvâl-i ehl-i 'ıyâl ile giriftâr olduğumdan gayri kendi başıma dermânım olmayup dem-be-dem giryân u zârım. Binâ'en 'alâ zâlik hilye-i şerîfe-i resûl-i zahîri²³ kütüb-i mu'teberede rûvât-ı şikâtdan mervî olan ba'zı rivâyâtdan kifâyet miqdârı ahğ u tasfîr ve cem' ü tahrîr idüp hazret-i vezîr²⁴-i kebîr-i 'azîmü'l-kadre ve müşîr-i ehl-i tedbîr ü şâhibü's-şadra tuhfе ve hediyye idüp istişfâ' iderim.

Beyt Li-Nâmîkîhi²⁵

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

'Âcizim vaşf-ı şerîfin nice tahrîr kılam

Kâşırım şânına lâyığ nice ta'bîr kılam

Ki mertebe-i 'aliyyeleri Hârûnü'r-Reşîd'den berter ve luţf u ihsân u 'atiyyeleri Hâtem-i Tayy'dan efzûn-terdir. Her bâr ki şevkle ve ârzû ile nazar idüp ve rûy-mâl kılip şalât ve selâm eyleyeler, hazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemi mu'âyeneten görenler gibi olalar ve mercûdur ki fazâ'il-i celîlesi berekâtında bu hağîriñ hâline merhamet buyurup himmet-i vâlâ-menfa'atlerine mazhar idüp sâye-i sa'âdetlerinde hoş-hâl ü ferhunde-ahvâl kıllalar. Bi-'avnillâhi Te'âlâ. Allâhümme yessir.

²⁰ va'de eyledi M, S2/ va'de eyleyüp buyurur ki S3, S5/ va'de eyleyüp buyururlar ki A.

²¹ cahîm S1, S2, S3, S4, DT, D, M/ cehennem S5, A, N.

²² hilye-i şerîfe-i resûl-i ekrem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemi M/ hilye-i şerîfe-i resûlullâh-ı şefî'i S2/ hilye-i şerîfe-i resûlullâh 'aleyhi's-selâm (...) D/hilye-i şerîfe-i hazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem A/hilye-i şerîfe-i resûl-i Hudâ-yı Mute'âl şefî'i S1/hilye-i şerîfe-i resûlullâh S4.

²³ Kütüb-i İhyâ-i 'Ulûm ve Şifâü'l-'Iyâz ve Behcetü't-Tevârih'den ahğ olunmuşdur DT.

²⁴ "A'nî Hazret-i Sinân Paşa yesserallâhu mâ yuridü vemâ yeşâ" DT. Müstensihin notu.

²⁵ Bu beyit D nüshasında yok.

Hâzâ Hilyetü'ş-Şerife²⁶

Kâne resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ezhere'l-levn. Hazret-i resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ezherü'l-levn idi. Ya'nî mübârek yüzleriniñ beyâzî hâliş ve münevver olup ve kırmızıya mâ'il idi. Rivâyetdir ki kaçan derleseler mübârek yüzlerinde derler²⁷ incü gibi dâne dâne olup misk gibi râyiha virir idi ve rızâ'-i şerîfleri ve ğazabı mübârek beşerelerinde ma'lûm olur idi ve hevâ-yı nefis için kimesneye ğazab itmezler idi.

Ed'ace. Mübârek gözleriniñ siyâhî şedîdü's-sevâd idi ve vâsi' idi. Behcetü't-Tevârîh'de eydür ki beyâzî dağı şedîdü'l-beyâz idi.

Ve izâ iltefete iltefe ma'ân. Kaçan bir cânibe nazâr itseler idi cemî'-i a'zâ'-i şerîfeleri bile dönüp nazâr iderler idi ve bu vechle nazâr eylemek sünnetdir ve Hazret-i 'Â'îşe rağiyallâhu te'âlâ 'anhâdan nakl olunur ki hazret-i resûlullâh şallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem qarañuda görürler idi aydınlıqda gördükleri gibi.

Ebcele. Mücessem ve şahib-i cemâl ve azîmü'l-ğadr ve's-şân idi.

Eşkele. Mübârek gözleriniñ beyâzî fi'l-cümle humrete mâ'il idi.

Ehdebe'l-eşfâr. Mübârek kirpikleri uzun ve siyâh idi. Rivâyetdir ki mübârek gözleri sürme çekmeden mukaşşal idi.

Eblece. Açık kaşlı idi ve mübârek kaşlarınıñ mâbeyni hâliş gümüş gibi idi.

Ezecce. Mübârek kaşları ince ve uzun idi.

Aknâ. Mübârek burnunuñ evveli ki müctemi'ü'l-hâcibeyndir. Müstevî olup rivâyetdir ki mürtefi'ü'l-enf gibi görünür idi.

Eflece. Mübârek dişleri seyrek idi. *İzâ tekelleme ruiye ke'n-nûri yaħrucu min şenâyâh.* Kaçan tekellüm eyleseydi ön dişlerinden nûr çıkar gibi görünürdi. *İzâ efterre dâhikan ifterre 'an mişli senâe'l-berç ve 'an mişli habbi'l-ğamâm.* Kaçan gülmek hâlinde mübârek dişleri zâhir olsaydı yıldırım şu'lesi gibi zâhir olurdu dağı tolu dânesi gibi zâhir olurdu. Rivâyetdir ki hazret-i resûlullâhın şallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem gülmesi tebessüm olup kemâl-i hayâlarından qahqaha ile gülmezler idi. Ve fi şıfatın uħrâ 'an Ebî Hureyre rağiyallâhu 'anhdan mervî olan şıfat-ı uħrâ da vardır ki ve *izâ dahike yetele'le'ü fi'l-cedri.* Kaçan hazret-i resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem gülseydi mübârek dişleriniñ şu'lesi dîvârlarda yaldırırdı.

²⁶ Hâzâ Hilye-i Şerife M, N.

²⁷ Der DT, S3/ yok N, M.

Müdevvere'l-vech. Mübârek yüzi müdevver idi.

Leyse bi-muṭahham. Mübârek yüzi ḳalîlü'l-laḥm degil idi.

Velâ mükelsem. Daḥı mübârek yañaḳları etlü degil idi. Behcetü't-Tevârîḥ'de eydür ki ḥazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem esîlü'l-ḥadd olup fi'l-cümle keşîde ruḥ idi ve mübârek aḡzı ve ṭudaḳları kemâl-i i'tidâlde idi.

Ve fi ḥadîs-i İbni Ebî Hâle yetele'le'ü vechuhû tele'lü'e'l-ḳameri leylete'l-bedri. Ve daḥı İbni Ebî Hâle raḳiyallâhu te'âlâ 'anh ḥadîsinde vâridir ki ḥazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemiñ mübârek yüzi bedr olduḡı gicede ḳamer yaldıruduḡı gibi yaldırurdu.

Vâsi'a'l-cebîn. Mübârek alnı geñ idi.

Racile's-şar. Mübârek saçı ḳıvırcıḳ degil idi ve uzun daḥı degil idi. Ekser rivâyât bunun üzerinedir ki ḥazret-i resûlullâhıñ şallâhu 'aleyhi ve sellem mübârek saçı mübârek ḳulaḳları etine²⁸ berâber idi ve gâhî dört bölük idüp cânibinden her iki bölük arasından üzn-i şerîflerin çıkarırlar idi ve gâhî mübârek saçlarını mübârek ḳulaḳları üzerine düşürüp mübârek boynunuñ muḳaddemi mübârek saçları içinden ziyâ virir idi.

Keşse'l-liḫyeti. Mübârek şaḳalınıñ uşûli çok idi ve ammâ ḳatı ḳıvırcıḳ ve uzun degil idi. Rivâyetdir ki mübârek şaḳalında ve saçında ancak on yedi ḳıl ağarmış idi.

Aḫsene'n-nâsi 'unuḳan. Mübârek boynı güzelliḳde nâsın aḫseni idi. Rivâyetdir ki gûyâ ki gümüş ıbrıḳ idi ve ammâ uzun boyunlu veyâḫûd ḳısa boyunlu degil idi.

Sevâ'e'l-baṭni ve's-şadri. Mübârek ḳarnı gögsiyle berâber olup hemvâr idi.

Vâsi'e's-şadr. Mübârek gögsi vâsi' idi. Rivâyetdir ki mübârek gögsi fi'l-cümle etlü idi²⁹ ve beyâzlığı bedr olmuş ḳamer gibi münevver idi.

'Azîme'l-menkebeyn. Omuzı başları büyük idi. Rivâyetdir ki ḳıllu idi ve yaşı yağrınlu idi ve iki yağrını ortası etlü olup ve sağ cânibine ḳarîb nübüvvet mühri var idi.

Daḫme'l-'izâm. Kemikleri iri idi.

'Ablu'l-'aḳudeyn ve'z-zirâ'ayni ve'l-esâfil. Mübârek bâzûları ve bilekleri ve uyluḳları ve incikleri ṭolu ḳalın idi.

Raḫbe'l-keffeyn ve'l-ḳademeyn. Mübârek el ayaları ve ayakları altı vâsi' idi. Rivâyetdir ki mübârek el ayaları misk-bû olup muşâfaḫa iden kimesne ol gün aḫşama dek râyiḫa-i ṭayyibesinden ma'lûm olur idi.

²⁸ üstüne N.

²⁹ etlü olup M.

Sâ'ile'l-eṭrâf. Mübârek barmaqları uzun olup gûyâ ki gümüşden budaklar idi.

Envere'l-mütecerred. Mübârek cismi ziyâde münevver idi ve kıllu degil idi.

Daḳîka'l-mesrûbeti. Mübârek gögsinden göbegine varınca siyâh kıllardan elif gibi haṭ çekilmiş idi. Rivâyettir ki mübârek gögsinde ve ḳarnında mesrûbeden ḡayri kıl yok idi.

Mütemâsike'l-beden. Mübârek beden-i laṭîfleriniñ laḥmı cevânlığı zamânındaki gibi ḳavî olup müsinn olmaḳdan mütezarrır olmamış idi.

Darbe'l-laḥm. Ḥafifü'l-laḥm idi ya'nî semiz degil mu'tedil idi.

Reb'ate'l-ḳad. Orta boylu idi.

Leyse bi't-ṭavîli'l-bâyen. Ol mertebe dırâz degil idi ki endâmı müteferriḳ ola.

Velâ el-ḳaşîre'l-mütereddid. Ve ol mertebe kûtah degil idi ki endâmı müctemi' ola.

Ve ma'a zâlike felem yekün yümâsihi aḥadün yünsebü ile't-tûli illâ tâlehu. Bunuñ birle ḥazret-i resûl-i ekrem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ile hiç bir kimesne bile yürümeye idi ki ol kimesne uzunluḡa nisbet oluna idi. İllâ ḥazret-i resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem andan uzun olur idi.

Ve ḳâle Ebû Hureyre raḳiyallâhu 'anh didi ki: *Mâ re'eytü eḥaden esre'â min resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem fi-meşyihî.* Ben hiçbir kimesneyi görmedim ki yürümesinde³⁰ ḥazret-i resûlullâh te'âlâ şallallâhu 'aleyhi ve sellemden tîz-rek ola. *Ke'enneme'l-arzu teṭavvâlehu.* Gûyâ ki arz dürülür idi aniñ içün.

Ve fi şıfatın uḡrâ daḡı şıfat-ı uḡrâda vardır ki ve *izâ meşâ meşâ teḳallu'an.* Ḳaçan ḥazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem yürüseydi önüne mâ'ilrek yürür idi.

Ke'ennemâ yenḥaṭṭu min şabebi. Gûyâ ki yüksek yerden iner idi. *Ve ḳâlet Ümmi Ma'bed fi ba'zı mâ veşafâthu bihi.* Ümmi Ma'bed raḳiyallâhu te'âlâ 'anhâ ḥazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemiñ vaşf eyledüginüñ ba'zında didi ki: *Ecmelü'n-nâs min ba'îd nâsın en güzeli idi irâḳdan ve 'aḡlâhû ve aḡsenehû min ḳarîb* daḡı nâsıñ eñ şîrîni ve eñ gökçeḡi idi yaḳından ve *ḳâle 'Alî kerremallâhu vecheh fi âḡheri vaşfihi lehû.* Ḥazret-i 'Alî kerremallâhu vecheh bir vaşfında daḡı didi ki: *Men re'âhu bedîheten ḥâbehû.* Bir kimesne ḥazret-i resûlullâhı bir uḡurdan görseydi heybet alurdu ziyâde vaḳarı olduḡundan ötürü ve *men ḥâleṭahû ma'rifeten eḡabbahu* daḡı bir kimesne ḥazret-i resûlullâhı ḳarışsa idi bilişmek ile ziyâde maḡabbet³¹ ider idi ḡüsn-i ḡulḳından ötürü.

³⁰ Ben hiç görmedim ki bir kimesne yürümesinde N /Ben hiçbir kimesne görmedim ki yürümesinde S2, D.

³¹ şoḡbet M.

Yeğûlu nâ'ituhû lem era kıblehû velâ ba'dehû mişlehû. Hazret-i resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemi vaşf iden kimesne hazret-i resûl-i ekrem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden ne evvel ve ne şoñra mişlin görmedim dir idi.

*Ķâle fi'l-İhyâi kâne'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm yeğûlu.*³² İhyâ'-i 'Ulûm'da mestûrdur ki hazret-i resûlullâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyururlar idi: *Ene eşbehü'n-nâs bi-Âdem 'aleyhi's-selâm.* Ben nâsñ Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâma eñ beñzeriyim. *Ve kâne Ebî İbrâhîm 'aleyhi's-selâm eşbeheni halkan ve hulukan.* Dağı babam Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm nâsñ baña eñ beñzeridir hilkat ve sîret cihetinden. Vallâhu te'âlâ a'lem bi-şifâti resûlihi'l-ekrem.

Gazel Li-Nâmıķhi³³

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Ol Muhammed kim habîb-i Hazret-i Raĥmân'dır
Hilye-i zât-ı şerîfi müjde-i gufrândır
- 2 Andan istişfâ' idüp geldim vezîr-i 'âdile³⁴
Ayağı toprağı kuĥl-ı dîde-i 'ayândır
- 3 Nola şefkat eyleyüp kılsa şefâ'at baña kim
Hilye-i zât-ı şerîfiñ mûcib-i iĥsândır
- 4 Zimmetimde karz farz oldu kazâya çâre yok
Faķr ile ĥâlim mûkedder ĥâtırım vîrândır³⁵
- 5 Ol faķır ü ol şehiñ ĥâlin ĥikâyetden me'âl
Şâmiyâ iĥsân-ı destûr-ı kerîmü'ş-şândır³⁶

³² Bu cümle sadece DT ile S1 nüshasında var.

³³ Bu gazel D nüshasında yok.

³⁴ cenâb-ı ĥazrete M.

³⁵ M nüshasında son iki beyit şöyle: Zimmetimde cem' olup bunca 'ibâdetden kuşûr/Cürm ile ĥâlim mûkedder ĥâtırım vîrândır/ Ol şehiñ ol şân-ı şerîfin luĥf ile/ 'Âşiyân-ı ümmetiniñ derdine dermândır.

³⁶ S2'de son beyit ve münâcât yok. Eserin sonunda şemâniyete ve tis'îne ve elf (1098/1686-87) tarihi bulunmaktadır.

Münâcât

İlâhi hilye-i şerîfe-i hâtemü'l-enbiyâ' Muhammed Muştafâ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ hürmetine ben za'îfe mağfîret idüp sehv ü haţâyâmı 'afv eyle ve dîdâr-ı şerîfine müteşevvik olup hilye-i şerîfesine nazâr idenlere müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâl muğarrer olduğdan³⁷ şoñra bi'z-zât dîdâr-ı şerîfiñ müyesser idüp fazlıñla ma'siyetlerinden güzër eyle. Âmin. Yâ mûcibe's-sâ'ilin ve'l-ğamdülillâhi 'ale'l-itmâmi.³⁸

SONUÇ

Asıl adı Ahmed olan Şâmî'nin doğum ve ölüm tarihi belli olmamakla birlikte *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerîfe*'nin bazı nüshalarındaki bilgilere dayanarak onun 1686-87'den önce ya da 1700'lü yılların ilk yarısında yaşadığı söylenebilir. Kadı Şâmî; Paşazade lakabıyla tanınmış ve kadılık yapmıştır. Babasının adı Mahmûd'dur.

Kadı Şâmî'nin bilinen tek eseri olan *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerîfe*, 1686-87 yılından önce yazılmış olup mensur hilyeler içerisinde en fazla nüshası bulunan hilye olma özelliğini taşımaktadır. Eser, Allah'a hamd ile başlayıp sebep-i telif ile devam eder. Hz. Peygamber'in hilyesinin tercüme edildiği ana bölümden sonra münacat ile son bulur. Bu bakımdan yani tertip edilmiş yönüyle *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerîfe*, manzum hilyelere benzemektedir. Dil ve üslup açısından bakıldığında Hz. Peygamber'in hilyesinin fazla detaya inilmeden, ana hatlarıyla sade denilebilecek bir dille anlatıldığı görülür. Özellikle mensur hilyelerin ilk ve güzel bir örneği olarak kabul edilen Hoca Sa'deddîn Efendi'nin *Hilye-i Celiyye ve Şemâ'il-i 'Aliyye* adlı mensur hilyesiyle karşılaştırıldığında Kadı Şâmî'nin *Şerh-i Hilyetü'ş-Şerîfe*'sinin son derece sade bir dille yazıldığı söylenebilir. Mensur olmasına rağmen eser içerisinde manzum parçaların yer alması başka bazı mensur hilyelerde de rastlanılan bir durumdur.

Eser iki ayrı kütüphanede İbni Kemâl Paşa ve müstensih olduğunu düşündüğümüz Cafer b. Ahmed b. Ali adına kayıtlı görünmektedir.

³⁷ müyesser ola D. D nüshası burada bitmiştir.

³⁸ Yâ mûcibe's-sâ'ilin bi-hürmeti seyyidi'l-evvelin ve'l-âhirin ve'l-ğamdülillâhi 'ale'l-itmâmi ve's-şalâtü ve's-selâmu 'alâ seyyidi'l-enâmî Muhammedü'r-resûlü'l-melikü'l-allâm ve 'alâ âlihi'l-izâm ve aşhâbihi'l-kirâm bu hilye-i şerîfe recâdir şârihi matbû'ü'l-ğazret eyleye dünyâ ve âhîret hem okuyana dinleyene yazana dağı yâ Rab du'â idenlere de eyle mağfîret M/ Kad ceme'a şereha hâzihi'l-hilyete's-şerîfete Aħmedu'bnu Mahmûd eş-şehîr [bi]Paşa-zâde S5/Yâ Rabbe'l-'âlemîn veyâ mûcibe's-sâ'ilin temmetü'l-hilyetü'ş-şerîfe bi-'avnillâhi te'âlâ ve fazlihi. S1/ Şemâniyyete ve tıs'îne ve elf S2/ Ve's-şalâtu ve's-selâm 'alâ seyyidi'l-enâm. 18 Receb 1163 (23 Haziran 1750) S3 / ve's-şalâtu 'alâ Muħmamedin ğayrû'l-enâm âmîn. Bi-hürmeti seyyidi'l-mürselin S4.

Yine eserin farklı kütüphanelerde yer alan dört nüshası, müellifi bilinmeyen hilye olarak kayıtlıdır. Bu çalışmayla söz konusu altı nüshanın da Kâdı Şâmî'nin hilyesinin nüshaları olduğu ortaya konmuştur. Mensur hilyeler üzerine yapılacak bu tür çalışmalarla benzer hataların düzeltileceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2014). “Şâmî, Şâmî Ahmed Efendi”, <http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4458> [E.T.: 19.06.2018].

AYAN, Hüseyin (2002). *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, Ankara: TDK Yayınları.

ÇELEBİOĞLU, Âmil (1996). *Yazıcıoğlu Mehmed Muhammediye*, II. C., İstanbul: MEB. Yayınları.

ERDOĞAN, Mehtap (2013). *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

ERDOĞAN TAŞ, Mehtap (2018). “Hoca Sa‘deddîn Efendi’nin Mensur Hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâ‘il-i ‘Aliyye”, Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.3, s. 19-60.

ERDOĞAN TAŞ, Mehtap (2018). “Müellifi Bilinmeyen Mensur İki Hilye”, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Volume: 42, S.1, s. 17-38.

EŞMELİ, M. Ali (2011). *Hilye-i Şerîfe Hz. Peygamber’in Mübârek Sûret ve Sîretleri*, İstanbul: Yüzakı Yayınları.

GÖZÜTOK TAMDOĞAN, Zehra (2016). “Türk-İslam Edebiyatında Hilye ve “Halîl B. Ali el-Kırmî’nin Mensur Hilye-i Nebevîsi”, İstem, Yı:14, S.28, s. 389-413.

KARAMAN, Hayreddin (2008). *Gönüllerin Süsü, Hanelerin Zineti Hilye Peygamberimizin Şekil ve Şemâli*, İstanbul: Ufuk Yayınları.

KESİK, Beyhan (2014). “Şâmî, Ahmed Şâmî Efendi”, <http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3032> [E.T.: 19.06.2018].

TAVUKÇU, Orhan Kemal (2005). *Dede Ömer Rüşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divânı’nın Tenkitli Metni*, Erzurum: Suna Yayınları.